

en bog sovjetiske læsere indtil videre imidlertid er afskåret fra at læse.

Værkets hovedtema er Krustjovs landbrugspolitik; heri ser forf. nemlig både en hovedårsag til hans opstigning til magtens tinder efter Stalins død og til hans fald i 1964. Fremstillingen tager udgangspunkt i det, der betegnes som Stalins arv: den organiserede politiske terror; den miserable økonomi, ikke mindst i landbruget på grund af det halvfeudale forhold mellem staten og de næsten livegne bønder; og de mange millioner dræbte og endnu flere millioner sovjetborgere i tvangsarbejdslejrene. Forf. mener, at der ved Stalins død var udsigt til en snarlig katastrofe især i fødevareproduktionen, og at Krustjov var den eneste der havde blik for dette. Efter succes i de første år med sine landbrugsreformer – en succes der blev underbygget af ophævelsen af den politiske terror og frigivelsen af det overvældende flertal tvangsarbejdere – førte Krustjovs ofte vilkårlige og slet gennemtænkte politiske og økonomiske indgreb til en stribe fiaskoer. Det er denne Krustjovs nedtur, der udgør hovedparten af fremstillingen, og der tegnes her et fascinerende og fantastisk billede af en herskerens skalten og valten med alt og alle, af hans »kampagner« der fulgte slag i slag, og som snart drejede sig om at få de russiske bønder til at dyrke majs, til at opdyrke de såkaldt jomfruelige jorder i Centralasien eller til i løbet af et enkelt år at fordoble kødproduktionen. Hertil kom mange administrative reformer, som øgede bureaukratiseringen i et allerede overbureaukratisk system.

Bogens hovedfortjeneste består i, at den præsenterer et overbevisende alternativ til den fremherskende opfattelse i vestlig historieskrivning om årsagen til Krustjovs fald. Forf. afviser, at der var tale om en traditionel magtkamp i partitoppen. I stedet fremprovokerede Krustjovs vilkårlighed en alliance mod ham, idet Centralkomiteens rygrad, distriktskomitésekretærene, følte deres position som småkonger truet. Med forf.s ord: »The kings wanted the return of their kingdoms, even if it meant sacrificing the emperor« (s. 158).

I alt væsentligt er kildematerialet tilgængelige, trykte referater af Krustjovs taler og erklæringer, offentliggjort statistisk materiale og den samtidige presse. Hertil kommer »interne« oplysninger, hvis natur af gode grunde ikke røbes, men som bringer forskelligt nyt om bl. a. omstændighederne ved Krustjovs hemmelige tale på den 20. partikongres i 1956. Forf. er imidlertid som sovjetborgere og partimedlemmer, der selv har oplevet den pågældende periode, selv kilde til dele af fremstillingen. Værket er en prøve på, hvad sovjetiske historikere formår, når de tager sig frihed til at skrive på eget ansvar og ikke er underkastet regimets ideologiske spændetroje. Forf. opfatter sig selv som marxister-leninister, men de er først og fremmest habile og seriøst arbejdende historikere, og deres sprog og begreber er ukorrumpet af marxistisk-leninistisk jargon.

Bent Jensen

Arne Bonvig Christensen: Invasion i Danmark. Danmark i det tyske invasionsforsvar under Den anden Verdenskrig. Odense Universitetsforlag, 1976. 197 s. Kort, ill.

Jørgen Grundt Larsen: Modstandsbevægelsens Kontaktudvalg i Stockholm 1944–45. Odense Universitetsforlag, 1976. 181 s.

O. F. Drostrup: Ranumkonventet. Et studium i Modstandsbevægelsens politiske historie 1944–1948. Århus, Aros, 1976. 159 s. Ill.

Flere og flere historiske specialer offentliggøres. Det er en udvikling, der bør hilses velkommen, for mange gode enkeltundersøgelser og meget nyt materiale har i årenes løb gemt sig bort på universiteternes reoler, kun kendt og udnyttet af de få. Glæden gælder naturligvis ikke mindst de samtidshistoriske specialer, der på forhånd kan påregne en læserskare også udenfor de faghistoriske cirkler. Anmelderens problemer turde i denne

sammenhæng henregnes til de mere perifere. Men alligevel! Hvorledes skal han vurdere disse arbejder, der trods den obligate efterbehandling dog sjældent løber fra deres ophav i eksamenssituationen, med de ofte meget hårdhændede beskæringer, den omstændelige ræsonneren, og den kildekritiske eksegesi? Bør han lade det gustne overlæg fare i glæden over at se svendestykket på tryk? Eller skal han mobilisere hele det kritiske apparat?

At herværende anmelder ikke har løst problemet vil fremgå af det følgende.

Arne Bonvig Christensen har på Odense Universitetsforlag – blandt de etablerede det flittigste når det gælder om at publicere specialer – udgivet en afhandling med titlen *Invasion i Danmark?*, der beskæftiger sig med invasionsberedskabet, fortrinsvis i Jylland, under den 2. verdenskrig. Han griber her om et friskt og helt uudforsket emne, der også kalder på en international behandling – senest delvist imødekommet med Alan F. Wilt: *The Atlantic Wall. Hitler's Defense in the West 1941-44* (1976). Bonvig Christensen er den første, der herhjemme mere systematisk har benyttet de tyske værnemagtsarkiver, med Wehrmachtbefehlshaber Dänemarks krigs dagbog som hovedstykke. Sammen med den publicerede krigs dagbog fra Oberkommando der Wehrmacht udgør den et solidt fundament for afhandlingens bærende synspunkt, at den tyske krigsledelse først fra årsskiftet 1943/44 alvorligt begyndte at regne med muligheden af en allieret landgang (Grosslandung) i Danmark.

Men hvorledes iøvrigt måle den tyske invasionsfrygt? Bonvig Christensen fremhæver med rette OKW-direktivernes *normative* karakter (de siger i højden noget om hvad der blev beordret, ikke hvad der faktisk blev udført), og han har derfor valgt den brydsomme vej, der ligger i forsøget på at rekonstruere hele kystforsvarets udbygning, fra 1941 da de første britiske commando-raids plantede invasionsfrygten i Førerhovedkvarteret og indtil sammenbruddet i 1945. Således bliver antallet og kvaliteten og disloceringen af divisioner og batterier barometerstanden for OKW's vekslende grader af krigsfrygt i Danmark. Undersøgelsen bekræfter den almindelige antagelse af en gradvis opladning af tropper fra slutningen af 1942 (dog fortsat af ringe kampstyrke), men afdækker ligeledes – og det højst overraskende – en udbygning af kystbefæstningen, der i 1944 bragte Vestkysten op på niveau med invasionsfronten i Normandiet! Der er tale om et fortjenstfuldt katalog over invasionsberedskabets udvikling, med en løbende informering af taktisk og operativ art, nyttig for den der som anmelderen ikke er militær kyndig.

Invasion i Danmark? udgør et godt startpunkt for et videre arbejde med den danske side af invasionsproblematikken, men der er endnu meget at hente i de stort set uudnyttede divisions- og marinearkiver, med deres krigsspil, operationsplaner og alarmeringer. Der må skelnes skarpt mellem OKW's og lokalinstansernes perception af krigsfaren, og man må dybere ned i analysen af den enkelte situation. Hvornår var en alarm kun en camoufleret øvelse, hvornår kun en saltvandsindsprøjtning til glæde for »basserne« i klitten? Hvornår var invasionsfrygten reel, hvornår kun en lokal spekulation i at skaffe nye ressourcer frem, hvornår kun et led i OKW's forsøg på at stramme disciplinen på flødeskumsfronten op? Det er nogle af de spørgsmål, som den videre undersøgelse rejser.

Bonvig Christensen karakteriserer sit arbejde som krigshistorie. Det er de militære dispositioner, han ønsker at belyse. Man kunne tilføje, at perspektivet helt overvejende er den store strategis, dvs. *Festung Europas*. Anmelderen skal ikke skjule, at han finder den synsvinkel langt interessantere der ville integrere invasionsforsvaret, med dens diskrepans mellem mål og midler, i den generelle tyske okkupationspolitik i Danmark.

Efter at Jørgen Hæstrup i 50'erne og 60'erne havde gennemløjet modstandsbevægelsens store politik og dens organisationshistorie på topplanet var det oplagt, at de næste års forskning måtte koncentrere sig om »græsrodsniveauet«. Vi har da også fået flere regionalstudier – og nu senest Jørgen Grundt Larsens speciale fra et hidtil negligeret område, *Modstandsbevægelsens Kontaktudvalg i Stockholm 1944-45*. Det var en række danske

modstandsfolk med Ebbe Munck i spidsen som i slutningen af marts 1944 etablerede et kontaktudvalg i Stockholm, med det væsentligste formål at øve kontrol med det stigende antal hjemrejser og mindske deres sikkerhedsmæssige risiko. Udvalget, der også rummede en informationstjeneste for hjemmefronten, var i indledningsfasen klart vestvendt, dvs. man opfattede sig som repræsentanter for modstandsgrupperne i Danmark, og opgaven gjaldt først og fremmest at støtte dem. Men senere, dvs. fra efteråret 1944 da basis blev udvidet med den største flygtningeorganisation, Danske Lønarbejderes Sammenslutning, forflyttedes arbejdsindsats og ambitioner, og Kontaktudvalget søgte at slå sig op som enerepræsentation for udefronten i Sverige – noget der også lykkedes i betydeligt mål ikke mindst takket være finansieringen og dermed blåstemplingen via gesandtskabet.

Grundt Larsens fremstilling af Kontaktudvalgets historie, dets organisatoriske knop-skydninger og dets arbejdsopgaver bidrager med mange nye oplysninger om eksilet i Sverige 1944/45. Den giver også et forstemmende indblik i flygtningepsykosens mangfoldige udslag af rivalisering, intriger og nid – et hundeslagsmål hvor Udvalget bestemt ikke holdt sig tilbage, ja, vel på mange måder blev den udfarende i kraft af sine bestræbelser på at erobre monopolet. Blandt mærkesagerne, hvoraf mange har svært ved at hæve sig op over småtingsafdelingen, noterer man sig særligt forholdet til Brigaden, der institutionaliseredes gennem nedsættelsen af den såkaldte Militærkomité i efteråret 1944. Kontaktudvalget blev involveret p.gr.a. en disciplinkrise i forlægningerne, der naturligvis havde meget at gøre med den påtvungne passivitet, men som også skyldtes gnidninger med generalen, og de mange rygter om at Brigaden ikke skulle anvendes efter sit erklærede formål, men sættes ind imod kommunisterne. Militærkomiteen gik til problemet over en bred front, med organiseringen af en velfærdstjeneste, med etableringen af sig selv som appelinstant for de meniges klager, og gennem en storstilet hvervekampagne, der slog uroen ned og fik rekrutteringstallene til at gå i vejret igen. Grundt Larsen deltager i samtidens begejstring over Militærkomiteens indsats. Man savner den perspektivering der ligger i, at rygterne faktisk talte sandt, således som det nu er afdækket gennem Ulf Torells undersøgelser (*Hjælp till Danmark, Militära- och politiska förbindelser 1943-1945* (1973)). Dette fører frem til en mere generel kritik af Grundt Larsens arbejde: Det er i alt for høj grad blevet historieskrivning på Kontaktudvalgets præmisser. Der er nok tilløb til en afvejning af Udvalgets betydning, men analysen svigter – og må nødvendigvis svigte, når der aldrig gøres noget forsøg på at definere institutionen i forhold til det politiske miljø i hvilket det opererede, dvs. gesandtskabet, ruterne, flytningeadministrationsen, kommunisterne, efterretningsofficererne og svenskerne. Her svier det, at undersøgelsen er gennemført så snævert indenfor rammerne af ét hovedarkiv. Konklusionen ser meget positivt på Kontaktudvalgets virke. Man sidder efter læsningen tilbage med den fornemmelse, at Grundt Larsen har lånt hånd til den overvurdering af Udvalgets betydning som allerede initiativtagerne lå under for, og som de meget naturligt har søgt videregivet til eftertiden. Men undersøgelsen viser klart, at den store politik førtes hen over hovedet på Udvalget, og selv på det praktiske plan synes resultaterne – når undtages Militærkomiteens – ret så beskedne. Det turde vel også være et indicium herfor, at Udvalgets formand, Ebbe Munck, der havde mange andre og større jern i ilden, ikke med eet ord nævner det eller dets hovedkræfter i sine erindringer (*Døren til den frie verden* (1967)).

Som Grundt Larsens bog er også O. F. Drostrups omarbejdede specialeafhandling *Ranumkonventet* et punktstudie i modstandsbevægelsens historie, men her med accenten på afviklingsfasen efter maj 1945. »Ranumkonventet« som et debat- og handlingsforum for en række nordjyske modstandsledere blev holdt over dåben i Ranum præstegård ved et illegalt møde på tærsklen til freden, den 10.-11. marts 1945. Det var den jyske nedkastningschef Toldstrup, der her havde sat omkring 30 af sine topledere stævne for at orientere om regionens »våbenstilstand« med Jyllandsledelsen, under oberstløjtnant Ben-

nike – og for at snakke modstandsbevægelsens fremtid; og det var også Toldstrup der i de følgende år blev hovedkraften bag »konventet«s tanker og fremstød. Mødet i Ranum er vel belyst gennem både samtidigt brevstof og senere beretninger. Det kom hurtigt til enighed om at søge frihedskampens idegrundlag ført videre af en modstandsbevægelsens landsorganisation, benævnt »Frihedskæmpernes Forbund«, hvis mere langsigtede program skulle være organiseringen af et skyttekorps til bekæmpelse af ånden fra den 9. april. Holdningen var klart »systemfjendtligt«, eller som det formuleredes »ikke partipolitisk«. Strategien at skabe en folkebevægelse, der kunne presse på de politiske beslutninger nedefra. Men »Frihedskæmpernes Forbund« blev aldrig realiseret. Som man så det fra Ålborg, huggede Frihedsrådet ideen og politiserede den gennem »Frihedsbevægelsens Samraad«. Og som med folkebevægelsen gik det også med de fleste af Ranumkonventets andre projekter: et hjemmeværn – ikke i den form det fik – men kontrolleret af modstandsbevægelsens kadre, en aktiv indsats for Sydslesvigs genforening, der imidlertid brød sammen på indre modstand, og under den internationale krise i sommeren 1948 et landeværn, der skulle gøre hvert hus til en fæstning.

Drostrups beskrivelse af denne Toldstrup-gruppens nedtur øger meget til vor viden om modstandsbevægelsens afvikling generelt, og overbeviser nok én gang om, at det i lige så høj grad var bevægelsens indre splid som politikernes rænker og overlegne taktik, der pulveriserede frihedsbevægelsen som politisk magtfaktor. Men ellers har undersøgelsen gennem sin fuldstændige identifikation med Toldstrups synspunkter, hans argumentation og hans idiosynkrasier svært ved at holde standarden som kritisk afhandling. Der er tale om firmahistorie båret oppe af aktørernes beretninger. Heller ikke Drostrups i og for sig spændende tilløb til at blande sig i diskussionen om modstandsbevægelsens rekruttering falder særligt heldigt ud. Mange vil kunne følge ham, når han indledningsvis fastslår at *modstandsbevægelsen* er en imaginær størrelse, der kun kan undersøges i sine bestanddele, i grupperne og individet, men når han dernæst fører sine 25–30 nordjyder til kamp imod Aage Trommers tese om rekrutteringens som foregået gennem organisationerne, dvs. »ovenfra«, og med venstre- og højrefløjsmiljøerne som hovedbasis (*Modstandsarbejde i nærbillede* (1973)) må i hvert fald anmelderen sige fra. Drostrup overser helt, at Trommers synspunkter gælder pionertiden, dvs. perioden op til den 29. august 1943, mens hans egne folk fortrinsvis tilhører anden bølge af modstandsfolk under regionsopbygningen i 1944. Hertil opfatter han begrebet politisk meget snævert når han – med ført hånd – forsøger at afdisputere Ranumkonventet nogen »sektærisk« politisk baggrund. Men kredsens ideologi, med dens elitære, antiparlamentariske og antikommunistiske træk viser dog klart hen til inspirationen fra Dansk Samling, som tilsyneladende også mange af deltagerne stemte på i 1943. Det er da også først i dette perspektiv, at Ranumkonventets modsætningsforhold til det af DKP og Frit Danmark dominerede »Frihedsbevægelsens Samraad« overhovedet får nogen mening.

Hans Kirchhoff